

TUDOMÁNY, IRODALOM

A magyar író 1916-ban

Mindig így volt, még évek előtt álmétködvén olvastuk történelmi munkákban, memoárookban, most a saját nyomorult életünkön látjuk: minél tragikusabb kortársnak lenni, annál inkább életszükséglet az irodalom és a művészet. A háborút viselő országok, elfuladva a vérszagban, fásultan és kábultan a fájdalomtól és a könyektől, Brassótól Dünaburgig és Páristól Konstantinápolyig, mint nemes narkotikumba temetkeznek költőikbe és íróikba, vigasztalásért, bűfelejtésért, megtisztulásért. Az emberiség elfelejtkezett ember voltáról, vaksággal verte a gyűlölet és a boszuállás szenvedélye, két év után, mintha álomból ocsudna fel, a könyveit lapozza, behunyt szemmel zenét hallgat és festményeken mereng. Külföldi újságok bizonyosságai ennek az átalakulásnak, de nem kell külső országokba menni, az itthoni példa közelebbi és tanulságosabb.

A svájci könyvkatalógus, amely előttem fekszik, beszámol az angol és francia irodalomról 1916-ban. E két nemzet 1914—1915-ben ugyszólván semmit sem produkált, ami nem a háborúval lett volna összefüggésben. Nem is haditudósítások a magyar értelemben, amelyek közül csak annak az egynéhány kötetnek volt létjogosultsága és olvasója, ami a háborútól függetlenül is tiszta irodalom, hanem szakemberek és durva riporterek munkái, azután az agitációs könyvek és röpiratok a háború pillanatnyi kérdéseiről. Mintha megbénultak volna Anglia és Franciaország nagyszerű írói és költői, vagy önkéntes hallgatás fogadalmát viselték, mint áldozatot a halál istenének oltára előtt? Verseket jobbára nők írtak, regényeket hírlaptudósítók, novellákat a lövészárkok katonái. Borzalmas és túlzott realizmus lett urrá e két év irodalmán, kivált a női írók vetekednek egymással a háború feltétlen dicsőítésében. Franciaországban az elnémult költők helyett rég elfelejtett agastyánok, ugynevezett divatjamult „veterán írók” támadnak fel, hogy egy kórusban fújják hisztérikus asszonykörtársaikkal a gyűlölet, a vérszomjuság, az irgalmatlanság kegyetlen fűlsértő ódáit. Anatol France, Rostand, Maeterlinck, Weber, Pierre Loti, Kipling, Shaw, J. K. Jerome, Wells csupán füzetekkel, hírlapi cikkek gyűjteményével szerepelnek, elveszve az ismeretlen nevek áradatában. Amilyen kiábrándító az első két év termése, olyan megnyugtató az 1916 telére bejelentett írók névsora. Az igazi irodalom és igazi művészet, a megdöbbenés tétlenségére kárhóztatva, lassan magához tér dermedtségéből és azt készül adni, amire a megcsufolt és sárban fetrengő emberiségnek oly nagy szüksége van: vigaszt, reményt, lelki gyönyörűséget.

Akinek a magyar nemzet örökkévalóságában kétsége volt valaha, arra nemcsak a világháború eseményei cáfoltak rá, erényeinek dicsősége a harctereken, hanem egész háborús életünk. Európa egyetlen országa mi voltunk, ahol az első hetek deliriumát leszámítva, száműzve lett az elfogultság, a süket indulat, a gyűlölet esztelen és felelőtlen harsonája. Az írók, akik a harctereken mint tudósítók teljesítették kötelességüket, nehéz helyzetükben igyekeztek méltók maradni mesterségükhöz és a tradíciókhoz, amelyekben nevelkedtek. A háborút, mint nagy szerencsétlenséget fogta fel a köztudat és az írók — nem riporterekről beszélünk — megerősítették az országot ebben a hitében. 1914-ben még a magyar irodalmat is megüli a szörnyű bizonytalanság fekete felhője, de kevés szépirodalmi folyóiratunk és a napilapok tárcarovata változatlanul ad a háborútól független elbeszéléseket, költeményeket, értekezéseket, bírálatokat

1915-ben már egész sereg könyv jelenik meg, komoly nagy irodalmi és könyvtári sikerrel. Sőt megállapíthatjuk, hogy néhány olyan könyvsikert jegyezhetünk fel, ami példa nélkül való. Soha ilyen mohón, ily megértéssel nem olvastak az országban, mint a háboru utolsó két esztendejében. Van ebben valami elragadó sovénység is, ami a magyar nemzetnek századok óta fajfentartó ékessége. Törhetetlen ragaszkodás a nyelvhez, ehhez a kemény, mégis zengzetes magyar nyelvhez, életünknek, létezésünknek alapjához. 1916 könyvpiaca rendkívüli meglepetésekkel szolgált. Ennek a gazdag évadnak legérdekesebb irodalmi eseménye feltétlenül Krúdy Gyula „Aranykéz-utcai szép napok” (Teván-kiadás) című novelláskötete. Az író álmait meg nem tépázta a háboru, ellenkezőleg, * egyéniebbé, formásabbá, költőiebbé nemesítette. A gyönyörű kötet egyes darabjai a modern magyar novella gyöngyei; a kiforrott, klasszikussá mélyült Krúdy tökéletes képét adják. Finomságban, gyöngédségben, eredetiségben vetekednek minden irodalom mai és tegnapi alkotásaival, azon költői írások közül valók, melyeket szivdobogva, elfátyolozott szemmel olvasnak a nők és évek múlva is visszhangjuk támad a szivükben. Babonás biztonság, csudálatos és ösztönszerű kultúra, lebilincselő őszinteség, a stílus elandalító bája, a mesélő kedv zuhogó bősége, — ezek Krúdy Gyula új kötetének és még egyre fejlődő írói egyéniségének jellemzői. Ő az 1916-ik esztendő magyar írója, aki a vérzivatarban is tovább álmodik és az álmaival könyveket szárít.